

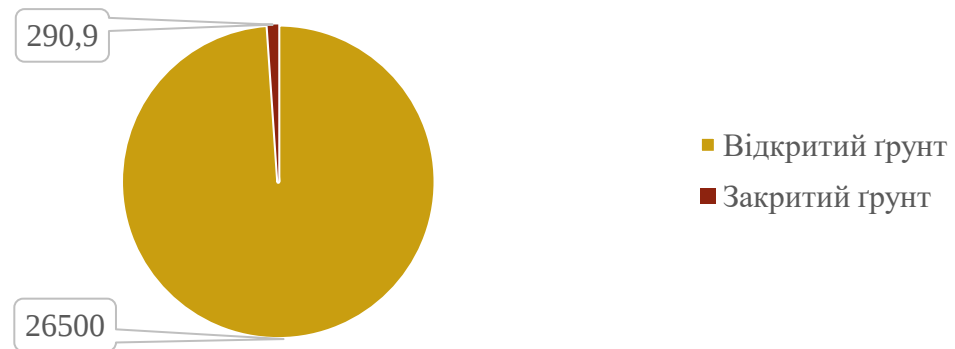
КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРИ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ОВОЧІВНИЦТВА В УМОВАХ ВІДКРИТОГО ТА ЗАКРИТОГО ҐРУНТУ

Леун С. Є., здоб. ОС «магістр»

Науковий керівник – д-р екон. наук, професор С. В. Лабунська
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

Овочівництво є стратегічною галуззю України, де відбувається помітна трансформація виробничих підходів. За даними Державної служби статистики [1] за 2025 рік, аграрні підприємства вирощують 26 500 га овочів у відкритому ґрунті, в той час як площі під промисловими теплицями займають лише 290,9 га (рис. 1). Така ситуація створює виклик для управління, оскільки вимагає розуміння відмінних структур собівартості для прийняття ефективних рішень.

Рис. 1. Структура посівних площ овочевих культур у підприємствах України за типом ґрунту у 2024 році, га

Нормативною основою обліку витрат є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [2], НП(С)БО 16 «Витрати» [3], та Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств» [4]. Хоча праці таких вчених, як В. М. Жук та ін. [5-6], заклали міцний теоретичний фундамент, аспект порівняльного аналізу структури витрат при різних технологіях вирощування залишається недостатньо розкритим. Саме це визначає актуальність даного дослідження.

Хоча нормативні вимоги до обліку витрат є загальними, економічна природа витрат у овочівництві фундаментально залежить від технології виробництва. Ця відмінність зумовлює ключову проблему: застосування універсального підходу до аналізу витрат може призвести до хибних управлінських рішень у сфері ціноутворення, асортиментної політики та інвестиційного планування.

Відповідно, виникає потреба у застосуванні диференційованих підходів для ефективного інформаційно-аналітичного супроводу. Згідно з визначенням Н. В. Овчарової [7], обліково-аналітичне забезпечення є інформаційним базисом, що накопичується в підсистемах фінансового, податкового та управлінського обліку, і через систему документів та реєстрів надає змогу приймати виважені рішення щодо управління витратами.

Для відкритого ґрунту, де витрати переважно є змінними, доцільно використовувати маржинальний аналіз, який дозволяє оцінити ефективність кожної культури та визначити найбільш рентабельні напрями діяльності. Натомість для закритого ґрунту, де домінують постійні витрати, найбільш адекватним є CVR-аналіз. Він дає змогу розрахувати точку беззбитковості, визначити запас фінансової міцності та моделювати фінансовий результат.

Відповідно, метою статті є обґрунтувати доцільність вибору різних аналітичних інструментів для управління собівартістю продукції овочівництва на основі компаративного аналізу її структури в умовах відкритого та закритого ґрунту.

Для досягнення поставленої мети було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів. Центральним методом дослідження став порівняльний аналіз, який дав змогу виявити фундаментальні відмінності у структурі собівартості продукції овочівництва відкритого та закритого ґрунту.

Ключові фактори виробництва формують різні структури собівартості для різного типу ґрунту. Детальний порівняльний аналіз представлено у табл. 1.

Таблиця 1 – Компаративний аналіз структури виробничих витрат в овочівництві

Порівняльна ознака	Відкритий ґрунт	Закритий ґрунт
Домінуючий тип витрат	Змінні витрати, прямо пов'язані з посівними площами	Постійні витрати, пов'язані з утриманням інфраструктури
Ключові статті собівартості	1. Прямі матеріальні витрати 2. Прямі витрати на оплату праці 3. Амортизація с/г техніки	1. Витрати на енергоносії 2. Амортизація 3. Прямі витрати на оплату праці
Вплив масштабу виробництва на сукупні витрати	Збільшення посівних площ веде до пропорційного зростання сукупних витрат	Сукупні витрати є майже незмінними. Зростання можливе за рахунок інвестицій у будівництво
Основний об'єкт управлінського контролю	Витрати на одиницю площі	Загальна сума постійних витрат за період
Профіль фінансових ризиків	Агрокліматичні та ринкові ризики	Операційні та технологічні ризики
Ключовий показник ефективності	Прибуток на 1 га. Собівартість 1 центнера продукції.	Рентабельність інвестицій. Точка беззбитковості.

Проведений аналіз демонструє існування двох протилежних бізнес-моделей. Відкритий ґрунт – це гнучка модель, де фінансовий результат залежить від ефективного управління змінними витратами на гектар та врожайності. Закритий ґрунт – це модель, що вимагає значних інвестицій в інфраструктуру та характеризуються домінуванням постійних витрат, де ключовим завданням є забезпечення обсягу реалізації, достатнього для покриття цих витрат. Ця відмінність вимагає застосування різних аналітичних інструментів.

В умовах домінування змінних витрат оптимальним інструментом є маржинальний аналіз. Він базується на розрахунку маржинального доходу і дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо асортиментної політики (яку культуру вирощувати вигідніше, порівнюючи маржинальний дохід на 1 га.) та ціноутворення (чи приймати замовлення за ціною, що нижча за повну собівартість, але покриває змінні витрати і дає додатковий маржинальний дохід).

Для виробництва з високою часткою постійних витрат необхідний стратегічний інструмент – CVP-аналіз. Він моделює фінансовий результат і є незамінним для планування беззбитковості, оцінки ризиків та інвестиційного планування.

Таким чином, якщо перший метод фокусується на отриманні максимального прибутку з кожного гектара землі, то другий – гарантує, що тепличний комплекс загалом не буде збитковим і досягне запланованого результату.

Практична значущість проведеного аналізу полягає в тому, що запропоновані підходи дозволяють керівникам та фінансовим менеджерам агропідприємств приймати економічно обґрунтовані рішення у сфері асортиментної політики, ціноутворення та інвестицій, що сприятиме підвищенню їхньої прибутковості та конкурентоспроможності.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інтегрованих моделей бюджетування для підприємств, що поєднують обидві технології, а також у дослідженні можливостей застосування системи обліку за центрами відповідальності для більш деталізованого контролю витрат у складних тепличних комплексах.

Інформаційні джерела

1. Державна служба статистики України : веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.09.2025).
 2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 24.09.2025).
 3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» від 31 грудня 1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00/conv#o12> (дата звернення: 24.09.2025).
 4. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств від 18 травня 2001 р. № 132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132555-01#Text> (дата звернення: 27.09.2025).
 5. Римар А. В. Облік біологічних активів: теоретичні підходи та практичні аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 21. С. 45-50.
 6. Панченко О. Д. Вплив особливостей сільськогосподарської галузі на ведення управлінського обліку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 274–279.
- Овчарова Н. В., Кравченко О. В., Бобошко Р. М. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2021. № 30. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/650/625> (дата звернення 26.09.2025).